

TÜRKİYE’DE SİYASİ İKTİDAR VE MÜLTECİ ODAKLI SİVİL TOPLUM¹

1. Ayşem Biriz KARAÇAY²

ORCID No 0000 0002 2305 7099

2. Merve YÜCEL AKHAN³

ORCID No 0000 0002 2431 2602

Başvuru Tarihi: 01.08.2024

Kabul Tarihi: 28.08.2024

Yayın Tarihi: 20.09.2024

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'deki mülteci odaklı sivil toplum kuruluşlarının (STK'ların) siyasi iktidarla ilişkisini eleştirel ve liberal perspektiften inceleyerek, bu ilişkinin faaliyet alanlarına olan etkisini analiz etmektedir. 2011 yılı Nisan ayında Suriye'den gelen ilk kafileyle birlikte, Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası, STK'ların Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamıştır. Siyasi iktidarın güvenlik odaklı politikaları, göçün siyasallaşması, mülteci karşıtlığının artması ve 2023 yılında meydana gelen yıkıcı depremin de etkisiyle, “hak temelli STK'lar” daha çok baskı görmüş ve daha az görünür olmayı tercih etmişlerdir. Öte yandan, “insani yardıma odaklanan ihtiyaç temelli STK'lar”, hükümetle daha uyumlu ilişkiler geliştirmiş ve fon kaynaklarına daha kolay erişim sağlamışlardır. Çalışma, Suriye Savaşı'nın ardından STK faaliyetlerinin türünün (ihtiyaç temelli veya hak temelli) siyasi iktidarla olan ilişkilerini önemli ölçüde etkilediğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK'lar), Uluslararası Göç, Türkiye, Siyasi İktidar

THE POLITICAL POWER AND THE REFUGEE-FOCUSED CIVIL SOCIETY ORGANISATIONIN TURKEY

ABSTRACT

This study explores the relationship between political power and refugee-focused non-governmental organisations (NGOs) in Turkey, analysing how this relationship affects their operational domains through both liberal and critical perspectives. Following the arrival of the first group from Syria in April 2011, Turkey's open-door policy enabled NGOs to play a crucial role in meeting the basic needs of Syrian refugees. Political power's security-oriented policies, the politicization of migration, rising anti-refugee sentiment, and the devastating 2023 earthquake led to increased pressure on “rights-based NGOs,” making them less visible. In contrast, “needs-based NGOs” focused on humanitarian aid developed more harmonious relationships with the government and gained easier access to funding. The study highlights that the type of NGO activities (needs-based or rights-based) significantly influenced their relationship with political power post-Syrian War.

Key words: Civil Society, Non-Governmental Organisations (NGOs), International Migration, Turkey, Political Power

¹ Bu makale doktora tez çalışmasından türetilmiş.

² Dr. Öğr. Üyesi Ayşem Biriz Karaçay, İstanbul Ticaret Üniversitesi biriz.karacay@gmail.com

³ Merve Yücel Akhan, İstanbul Ticaret Üniversitesi, merveyucel187@gmail.com

1. GİRİŞ

2010 yılında başlayan Arap Baharı, Tunus ve Mısır’daki halk ayaklanmalarından ilham alarak diğer Arap ülkelerine de yayılmış, bu süreçte çeşitli rejim değişiklikleri ve siyasi krizler ortaya çıkmıştır. Suriye’deki iç savaş, bu hareketlerin en önemli sonuçlarından biri olarak, sadece ülke içinde değil, tüm bölgede geniş çaplı insani ve siyasi etkiler yaratmıştır. 2011’de savaşın patlak vermesiyle birlikte, büyük çaplı bir göç hareketi başlamış ve milyonlarca Suriyeli hem komşu ülkelere hem de diğer bölgelere sığınmak zorunda kalmıştır. Suriye ile en uzun kara sınırına (911 km) sahip komşu ülke olarak Türkiye de bu kitlesel göçle karşılaşmıştır. Başladığı günden itibaren siyasetin gündeminde olan bu göç hareketinde görünürlük kazanan Suriyeliler kamuoyunda sıklıkla yer almıştır (Erder, 2017, s.128).

Ne var ki, göçün ilk yıllarında, Türkiye’nin benimsediği “açık kapı” politikası ülkeye kabulü kolaylaştırırken, “misafirperverlik” ve “hayırseverlik” söylemleri Suriyelilerin kalıcılığına ve entegrasyonuna dair tartışmaları gündemden uzak tutmuştur. Türkiye’nin Avrupa dışından gelenlere uyguladığı ‘coğrafi sınırlama’⁴ ile mülteci statüsü sadece Avrupa’dan yapılan başvurulara verilebilen bir statü olarak kalmıştır. Sonuç olarak, kitlesel göçün devam etmesi ve kalıcılığıyla birlikte Suriyelilerin hukuki statüsü de belirsizliğini korumuştur. Nihayet, 2013 yılına gelindiğinde Suriyelilere Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 91. maddesine göre “geçici koruma statüsü” verilmiş; bir yıl sonra da bu statüye dair uygulamaların düzenlendiği Geçici Koruma Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Topal, 2015, s. 14; Kızılelmas, 2020; GAR, 2022, s.5).

Söz konusu düzenlemelere rağmen, birçok araştırma Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılama ve bu haklara ulaşma konusunda çeşitli zorluklarla karşılaştığını ortaya koymuştur (Danış ve Dikmen 2022; GAR 2022; Karaçay 2024). Esasen, sivil toplum kuruluşları (STK’lar), bu sorunların çözümünde önemli bir rol oynamış, ihtiyaçları karşılanması ve erişimin sağlanmasında kritik destekler sunmuşlardır (GAR, 2022; Kızılelmas, 2020). Zira, önce Hatay’da sonra diğer illerde kurulan kamplarda (geçici barınma merkezlerinde) yürütülen yardım faaliyetlerini Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) koordine etmiş, bu süreçte STK’lar önemli görevler üstlenmiştir. (Özdemir Dal, 2022, s.83; AFAD, 2016, s.13)⁵. Diğer bir deyişle, AFAD aracılığıyla gelişen, yardım ve koordinasyon faaliyetleri STK’ların önünü açmış, kamp dışında kalan ve iktidarın ulaşamadığı alanlara STK’lar yavaş yavaş girmiştir (Erder, 2017). Kampların dışına çıkıldıkça Suriyelilerin kurdukları STK’ların sayısı, sahadaki etkinlikleri ve Suriyeliler için önemi de giderek artmıştır (Çorabatır ve Hassa, 2013; Özdemir Dal, 2022). Bir yandan Suriyelilerin ihtiyaçları çeşitlerinininken, diğer yandan sayıca giderek artan mülteci odaklı STK’ların çeşitlenen faaliyetleri ve etki alanları da farklı şekilde gelişim göstermeye başlamıştır.

Bu çerçevede hak temelli faaliyetler genellikle mevcut iktidar yapılarıyla daha eleştirel ve mesafeli bir ilişki içerisinde yürütülürken, ihtiyaç temelli faaliyetler daha pragmatik bir yaklaşım sergileyebilir ve iktidarla daha işbirlikçi bir ilişki geliştirebilir. Söz konusu farklı yaklaşımlar, STK’ların iktidarla olan etkileşimlerinde belirleyici bir rol oynamakta ve aynı zamanda bu kuruluşların toplumsal etki alanlarını da şekillendirmektedir. Bir diğer deyişle hak temelli ya da ihtiyaç temelli faaliyetler benimseyen STK’ların çalışma alanlarının gelişiminde iktidarla ilişkileri etkili olabilmektedir (Aksel ve Boşnak, 2022, s. 160; Özdemir Dal, 2022, s.83).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı tarafından açıklanan verilere göre Türkiye’de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı 18 Ağustos 2024 tarihi itibarıyla toplam 3 milyon 099 bin 524 kişidir (GİB, 2024). Dolayısıyla, dünyanın en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülkesi konumunda olan Türkiye’de siyasi iktidar, sivil topluma geniş bir alan tanıdığı izlenimi verse de STK’ların liberal kuramın önemseydiği özgür alana sahip olduğunu iddia etmek güçtür. Bu bağlamda var olan iktidar ve sivil toplum ilişkisini daha iyi anlamak için, liberal kuramın özgürlükçü perspektifinden

⁴ 1951 Cenevre Sözleşmesi taraf devletlerden bir kısmının “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” ile koydukları coğrafi kısıtlama, 1967 Protokolünde de geçerli sayılmıştır (1967 Protokolü Madde I/3). Buna göre Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi sınırlama sebebiyle Avrupa’dan gelmeyen kişileri mülteci ya da sığınmacı olarak kabul etmemektedir. Resmi olarak Türkiye’deki Suriyeliler geçici koruma altındaki kişiler olarak tanımlanmıştır. Çalışmada kullanılan mülteci kavramı resmi ve hukuki bir tanımlama değil, Türkiye’deki Suriyelileri tanımlama amacıyla kullanılmaktadır.

⁵ 2024 yılı itibarıyla bu merkezlerin sayısı beş ilde altı adet olarak kalmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024).

ziyade, Gramsci'nin eleştirel kuramıyla yapılan analiz daha derin bir bakış sunacaktır. Bu makale, Türkiye'deki mülteci odaklı STK'lar ile siyasi iktidar arasındaki ilişkiyi inceleyecektir. Liberal ve eleştirel kuramların farklı bakış açıları kullanarak, Türkiye'nin Suriye Savaşı öncesi ve sonrasında uyguladığı göç ve entegrasyon politikaları ışığında bu ilişkinin nasıl dönüştüğünü sistematik bir analizle değerlendirecektir.

Makale kapsamında, ilk olarak ikincil kaynaklar ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve Türkiye'de Suriyelilere yönelik uygulanan entegrasyon politikaları eleştirel bir perspektifle yeniden değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, konuyla ilgili mevcut akademik literatür kapsamlı bir şekilde taranmış ve analiz edilmiştir. Ayrıca, kamu kurumları, çeşitli kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan güncel raporların bulguları ve verileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu veriler, entegrasyon politikalarının etkinliğini ve uygulama süreçlerini daha iyi anlamak amacıyla kullanılmıştır.

İkinci olarak, mülteci odaklı STK'ların faaliyetleri, stratejileri ve devletle olan ilişkileri üzerine derinlemesine bir inceleme yapılmıştır. Mülteci odaklı STK'ların, entegrasyon politikaları çerçevesinde nasıl bir rol oynadıkları ve bu süreçte karşılaştıkları zorluklar araştırılmıştır. Bu kapsamda, STK'ların kaynak yönetimi, fonlanma süreçleri ve etkileri üzerine bilgiler toplanmış ve analiz edilmiştir. Böylece hem entegrasyon politikalarının hem de mülteci odaklı STK'ların Türkiye'deki gelişimi hakkında daha kapsamlı ve güncel bir bakış açısı sağlanmıştır.

Çalışmanın genel hatlarını paylaştan giriş bölümünün ardından, birinci bölümde genel olarak STK tartışmalarında kullanılan liberal ve eleştirel kuramlar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, liberal bakış açısına sahip çalışmaların sivil toplum alanını demokrasiyle nasıl ilişkilendirdiği, eleştirel bakış açısına sahip olanlarınsa egemen sınıfların iktidarını nasıl sürdürdüğünü gösteren araştırmalar irdelenmiştir. İkinci bölümde bu kuramsal tartışmayı pekiştirecek literatür ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de mülteci odaklı STK'ları konu alan çalışmalar liberal ve eleştirel yaklaşımlara göre yeniden değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye'de mülteci odaklı STK'ların iktidarla olan ilişkisinin tarihsel bağları kurulmuş, ardından bu arka plan çerçevesinde Suriye Savaşı öncesi ve sonrası dönemlerde öne çıkan kırılmalar analiz edilmiştir. Böylece iktidar ve mülteci odaklı STK'lar arasındaki ilişkinin fay hatları belirlenmiş; Suriye iç savaşıyla birlikte, hükümetin politikalarındaki değişimin ve sivil toplumun faaliyetlerine yansımalarının izleri sürülmüştür.

Hükümetin açık kapı politikasıyla kabul ettiği Suriyelilerle ilgili STK faaliyetleri, başlangıçta AFAD kontrolünde sınırlı başlamış, göç dalgasının artmasıyla STK'ların sayısı artarken, faaliyetleri ve etki alanları da çeşitlenmiştir. Ancak, hükümetin açık kapı politikasından güvenlik odaklı politikalara geçmesiyle, bu faaliyetler üzerindeki denetim ve kontrol daha sıkı hale gelmiştir. İktidarla kurulan ilişki bağlamında, STK faaliyetlerinin ihtiyaç temelli ve hak temelli olarak farklı yaklaşımlar sergilediği görülmüştür. İhtiyaç temelli STK'lar, insani yardımları ve temel ihtiyaçları karşılamaya odaklanırken, genellikle iktidarla daha uyumlu ilişkiler geliştirmiş, daha az baskıya maruz kalmış ve fon kaynaklarına daha kolay erişebilmiştir. Öte yandan, hak temelli STK'lar mültecilerin temel haklarını savunma ve bu hakların korunmasını sağlama amacı güderken, iktidarla daha çatışmalı ilişkiler yaşamış ve hükümetin politikalarına eleştirel yaklaşımları nedeniyle daha fazla baskı görmüşlerdir. Bu durum, bu STK'ların fon kaynaklarına erişiminde zorluklara neden olmuş ve sonuç olarak genişleyen faaliyet alanları daralmıştır.

Özetle, her iki tür STK'nın da iktidarla kurduğu ilişkilerin, faaliyet alanlarına göre farklı yönlerde seyrettiği ve bu ilişkilerin STK'ların etkinlik ve sürdürülebilirliği üzerinde önemli etkileri olduğu tespit edilmiştir. Zira göç konusunun siyasallaşması, artan mülteci karşıtlığı ve Şubat 2023'te hem Türkiye hem de Suriye'de yaşanan yıkıcı deprem, özellikle hak temelli STK'ların yeni stratejiler geliştirmelerine ve daha görünmez olmayı tercih etmelerine neden olmuştur. Sonuç bölümünde ise hem liberal hem de eleştirel bakış açısının izini sürerek tarihsel süreçte STK'ların değişimine dair bulguların özetine ve önerilere yer verilecektir.

2. STK TARTIŞMALARINDA LİBERAL VE ELEŞTİREL KURAMLAR

Sivil toplum en genel anlamıyla bireylerin haklarını ve özgürlüklerini koruma ve geliştirme rolü ile tanımlanır. 17.Yüzyılda filizlenen tartışmalarda John Locke, sivil toplumu bireylerin doğal haklarını korumak ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla oluşturdukları bir yapı olarak değerlendirirken, Adam Smith sivil toplumu serbest piyasa ekonomisinin bir uzantısı olarak ifade etmiştir. Alexis de Tocqueville, Amerikan demokrasisini incelediği “Democracy in America” (Amerika’da Demokrasi) adlı eserinde, sivil toplumun ve gönüllü kuruluşların demokrasinin işleyişindeki kritik rolüne dikkat çekmiştir (Tocqueville, 1838). Nihayet, Tocqueville’in sivil toplum ve demokrasi üzerine yaptığı çalışmaların izinden giden yeni Tocqueville’ci yazarlar da araştırmalarında STK’ların toplumsal ve siyasi yaşam üzerindeki etkilerini, daha çok demokrasinin güçlendirilmesi, katılımın artırılması ve sosyal sermayenin geliştirilmesi bağlamında ele almışlardır.

Literatürdeki tartışmalarda bireysel özgürlük, demokrasi, eşitlik kavramlarının öne çıktığı görülmektedir. Örneğin, James T. Schleifer’in “The Making of Tocqueville's Democracy in America” adlı eseri, Tocqueville’in Amerika gözlemlerini detaylandırmakta ve liberal ilkelerin demokratik toplum üzerindeki etkisini tartışmaktadır (Pole, 1982). Robert Putnam ise sivil katılımın toplumsal bağları güçlendirdiğini ve demokrasiyi daha kaliteli getirdiğini vurgulamaktadır (Putnam 1994). John Keane için sivil toplum, üyelerinin kendi kimliklerini koruyarak, devlet kurumlarına devlet dışı (ekonomik, kültürel, eğitim gibi) faaliyetlerle baskı yaptığı devlet dışı bir alandır (Keane, 1994). Temel olarak sivil toplum, liberal kuramın bakış açısıyla özgün kimliğini koruyabilen ve devlet dışı faaliyet alanlarıyla devlet kurumlarına baskılar ve denetim uygulayabilen bir yapı olarak ifade edilebilir (Keane,1994).

Günümüzde sivil toplum ile demokrasi arasında derin bir ilişki kurulmuştur (Baranov, 2006; Kean, 1994; Zhuravleva 2015). Zira demokratik toplumlarda, genellikle serbestçe faaliyet gösteren STK’lar devlet müdahalesinden bağımsız olarak, çeşitli toplumsal sorunlara yönelik çözümler geliştirmekte, kamuoyu oluşturma ve vatandaşların ihtiyaçlarını karşılamada etkin olabilmektedir. Bu bağlamda STK’ların kamu ile özel sektör arasında yer alan üçüncü bir sektör olarak konumlandığı da ifade edilmektedir. Üçüncü sektör, genellikle kâr amacı gütmeyen ve gönüllülük esasına dayalı olarak faaliyet gösterir (Erözden, 1998, s.13). Küreselleşmeyle birlikte sorunların da küreselleştiğini ve devletin sorun çözme kapasitesinin zayıfladığını vurgulayan bakış açısı, sivil topluma olan ihtiyacı öne çıkarmış (Keyman, 2004, s.17-20), benzer şekilde mevcut siyasetin de sorunları çözmedeki yetersizliğini dile getirmiş ve siyasetin kurallarının değişerek toplumun siyaseti haline gelmesi gerektiği tartışmalarda yerini almıştır (Beck, 2013; Çuhacı, 2007). Böylece sivil toplum, küreselleşme ve demokrasi tartışmalarına, siyasetin yeniden şekillenmesi tartışması da eklenmiştir.

Liberallerin aksine, sivil topluma eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşan Gramsci’ye göre, sivil toplum her zaman demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmayı hedeflemez (Gramsci, 1967; 1971). Sivil toplumun demokratikleşme sürecinde önemli bir muhalefet gücü olduğu düşüncesine de karşı çıkar. Aksine, Gramsci sivil toplumun otoriter rejimlerin iktidarlarını sürdürmelerine yardımcı olabileceğini iddia eder (Gramsci, 1986). Bu yüzden, Gramsci’ye göre, sivil toplum yalnızca demokratikleşme ile ilişkilendirilmemelidir. Gramsci, egemen sınıfların sivil toplum üzerindeki kapalı kültürel tahakkümünü hegemonya olarak tanımlar ve bu tahakkümün rızaya dayalı olduğunu vurgular. Kapitalizmin krizlerden sağlam çıkmasının nedeni, sivil toplumdaki bu hegemonik tahakkümdür (Erdem, 2013; Sancar, 1997).

Sivil toplumu, egemen sınıfların ideolojilerini topluma yaymak ve bu ideolojilerin kabulünü sağlamak için kullanılan bir alan olarak tanımlar. Gramsci, sivil toplumun devletle birlikte çalışarak egemen sınıfların iktidarını sürdürdüğü ve toplumsal normları yeniden ürettiği bir yapı olarak ele alır. Bu bağlamda otoriter rejimlerin iktidarlarına tehdit olarak gördükleri sivil topluma karşı direnç göstermeleri şaşırtıcı değildir (Altıok, 2024, s. 123; Wiktorowicz, 2000). Nitekim Türkiye’deki STK’ları konu alan çalışmalar da eleştirel kuramın öngördüklerini doğrulayan bulguları sunmaktadır. İzleyen bölümde STK’ları konu alan ve her iki kuramdan da faydalanmış araştırmalar incelenecektir.

2.1.Türkiye’de Mülteci Odaklı STK Çalışmalarında Liberal ve Eleştirel Yaklaşımlar

Türkiye’deki mülteci odaklı STK’ların gelişimi farklı boyutlarıyla derinlemesine incelenmiştir. Bazı çalışmalarda (Özdemir Dal, 2022; Şimşek, 2006) araştırmacılar, sivil toplumu demokrasiyle

ilişkilendirerek liberal argümanlara vurgu yapmıştır. Bununla birlikte, devlet ve sivil toplum ilişkisine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan araştırmacılar da mevcuttur (Altıok, 2024). Ayrıca, bazı araştırmacılar (Aksel ve Boşnak, 2022) hem liberal hem de eleştirel argümanlar çerçevesinde konuyu ele almıştır.

Genel olarak, liberal kuram, bireysel haklar, özgürlükler ve eşitlik ilkelerine odaklanarak mültecilere yönelik yardım faaliyetlerinin insani yardım, temel haklar ve sosyal entegrasyon gibi konular üzerine yoğunlaşması gerektiğini savunur. Bu perspektif, STK'ların devletle işbirliği içinde, ancak aynı zamanda bağımsız kalarak mültecilerin haklarını savunma ve koruma görevine odaklanmasını öne çıkarır. Liberal kurama göre, mülteci politikaları, evrensel insan hakları ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde şekillenmelidir.

Öte yandan, eleştirel kuram, mülteci politikalarını ve bu alanda faaliyet gösteren STK'ların rollerini daha geniş bir yapısal ve tarihsel bağlamda değerlendirir. Bu kuram, mültecilik olgusunu, küresel eşitsizlikler, sömürgecilik sonrası ilişkiler ve kapitalist sistemin yeniden üretim süreçleri üzerinden ele alır. Eleştirel kurama göre, mülteci odaklı STK'lar, mevcut iktidar yapılarını ve bu yapıların mülteci politikaları üzerindeki etkilerini sorgulamalı ve eleştirmelidir. Liberal kuramdan farklı olarak, eleştirel kuram, STK'ların sadece bireysel hakları savunmakla kalmayıp, aynı zamanda mülteciliğe neden olan yapısal sorunları da hedef alması gerektiğini savunur. Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark, liberal kuramın daha reformist ve mevcut sistem içinde çözümler arayan bir yapıda olması, eleştirel kuramın ise sistemin kendisini ve bu sistemin ürettiği eşitsizlikleri eleştirmesi üzerine odaklanmasıdır.

Buket Özdemir Dal'ın (2022) "Türkiye'de Mültecilerle Çalışan Sivil Toplum Kuruluşlarının Devlet ile İlişkisi" (The Relationship Between Civil Society Organizations Working with Refugees and the State in Turkey) konulu çalışması, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının devletle ilişkisini liberal bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu araştırma, AFAD, Uluslararası Mavi Hilal Vakfı (IBC) ve Tarlaş Toplum Merkezi üzerinden, iktidarın sivil toplumun faaliyetlerine etkisini değerlendirirken, göç politikalarında iktidarın hâkim rolünü ortaya koymuştur. Doğu Şimşek (2006) ise "The Transformation of Civil Society in Turkey: From Quantity to Quality" (Türkiye'de Sivil Toplumun Dönüşümü: Nicelikten Niteliğe) konulu araştırmasında, Türkiye'deki sivil toplumun dönüşümünü demokrasi ve STK ilişkisi bağlamında incelemiştir. Şimşek, Batı demokrasisinin batılı olmayan toplumlarda yayılmasının farklılıkları üzerinden, Türkiye'deki STK'ların sayısının artmasına rağmen, bu kuruluşların demokrasiye ve siyasi katılıma olan etkilerinin sınırlı kaldığını ve bu durumun çeşitli çözüm yollarını gerektirdiğini savunmuştur.

Demokrasi ve STK ilişkisini ele alan araştırmaların yanı sıra, eleştirel kuramdan beslenen çalışmalar da alana dair yeni bulgular sunmuştur. Nitekim Birce Altıok'un "State, Refugees, And Civil Society in Turkey: Transformation Under Control" (Türkiye'de Devlet, Mülteciler ve Sivil Toplum: Kontrol Altında Dönüşüm) konulu çalışması, Türkiye'de iktidar ile STK'lar arasında gelişen farklı iş birlikleri üzerinde durmuş, eleştirel kuram üzerinden değerlendirmelerde bulunmuştur (Altıok 2024). Altıok, özellikle zorunlu göç konusuna odaklanarak, devlet ve devlet dışı aktörlerin bu alandaki etkileşimlerini analiz etmiştir. Benzer şekilde, Cansu Akbaş Demirel'in "Türkiye'de Göç ve İltica Alanında Çalışan Sivil Toplum Aktörleri: Bir Ağ Yaklaşımı" konulu çalışması, devlet ve STK'lar arasında gelişen farklı uzlaşma şekillerini ortaya koymuştur (2022). Akbaş Demirel'e göre, en üst düzey uzlaşmada devlet STK ile ortak faaliyette bulunup yetki devretme eğilimindeyken, uzlaşma en alt düzeyde olduğunda, devlet bu STK'ların faaliyetlerini görmezden gelmekte ancak faaliyetlerini kısıtlamamaktadır. Akbaş Demirel gibi, Nazlı Şenses de (2020) mülteci odaklı STK'ları incelemiş, çalışmasında Türkiye'deki sivil toplumun hizmet sağlayıcılığı rolünü ve bu örgütlenmelerin eylemlerini değerlendirmiştir. Şenses, bu kuruluşların hizmet sunumu ve hak savunuculuğu gibi çeşitli faaliyetlerini değerlendirir ve göçmenlerin ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiklerini tartışır. Çalışma, göçmen odaklı sivil toplum kuruluşlarının değişen eylemlerini ve politikalarını ele alarak, bu kuruluşların sahada karşılaştıkları zorlukları ve geliştirdikleri stratejileri analiz etmiştir. Şenses, sivil toplum kuruluşlarının, devletin bürokrasisi karşısında daha esnek ve hızlı hareket ederek, mültecilerin topluma entegrasyonunu nasıl kolaylaştırdığını vurgulamıştır.

Ancak, Damla Aksel ve Büke Boşnak'ın (2022) liberal ve eleştirel kuramları bir arada kullandıkları araştırmaları merkezi otoritenin güçlü olduğu bir ortamda sivil toplumun hareket alanının sınırlı

kaldığını göstermiştir. Aksel ve Boşnak’ın 2022 tarihli çalışması, “Sivil Toplum ve Göç Çalışmalarında Köprüler Kurmak: Türkiye Örneği,” çalışması, Türkiye’de göç süreçlerinde devlet kurumları, göçmenler/mülteciler ve vatandaşlar arasında yaratılan ağlarla toplumsal grupların siyasi ve sosyal süreçlere katılımını nasıl kolaylaştırdığını tartışmıştır. Selin Altunkaynak Vodina GAR için kaleme aldığı (2019) raporunda, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının, sığınmacıların ihtiyaçlarına yönelik geçici çözümler üretmenin ötesine geçmesi ve daha kalıcı entegrasyon projeleri geliştirmesi gerektiğini savunur.

2020 yılında yayınlanan “Gaziantep Montörü 2020: Gaziantep’teki göçmen nüfusunun şehirdeki demografik yapıyı nasıl değiştirdiği ve bu değişimin yerel halk üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Yerel halkın mültecilerle olan ilişkileri, entegrasyon süreçleri ve bu süreçlerde karşılaşılan zorluklar da raporda önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca, STK’ların şehrin sosyal dokusuna katkıları ve bu kuruluşların halk tarafından nasıl algılandığına dair bulgular da raporda analiz edilmiştir. Genel olarak, Gaziantep Monitörü 2020, şehrin karşılaştığı sosyoekonomik zorlukları, yerel halkın bu zorluklara nasıl uyum sağladığını ve geleceğe yönelik beklentilerini ele alan kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Şenay Leyla Kuzu ve Meltem Karadağ’ın “Göç Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Gaziantep’te Suriyelilere Yönelik Faaliyet Yürüten STK’lar” konulu çalışması ise Gaziantep’teki STK’ların Suriyeli mültecilere yönelik kritik bir destek sağladığını, ancak bu sürecin karmaşık ve çok boyutlu zorluklar içerdiğini vurgulamaktadır. Kuzu ve Karadağ STK’ların başarılı olabilmesi için sürdürülebilir kaynaklara, yerel halkla daha güçlü bir diyaloga ve daha etkili işbirliklerine ihtiyaç duyulduğunun altını çizmektedir (Kuzu & Karadağ 2020).

2022 yılına ait bir diğer GAR raporu ise, saha araştırmalarıyla mülteci odaklı STK’ların Suriye iç savaşının ardından edinilen on yıllık deneyimlerini faaliyetlerini ve beklentilerini kapsamlı bir çerçevede değerlendirmiştir (GAR 2022). İstanbul, Ankara, İzmir, Gaziantep ve Hatay merkezli çalışan 40 sivil toplum kuruluşu ile yapılan görüşmeleri kapsayan saha araştırmalarına dayanan rapor, devlet ve sivil toplum arasındaki iş birliğinin dinamiklerini, bürokratik engelleri ve sahada karşılaşılan pratik zorlukları ortaya koymuştur. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının kapasite geliştirme, kaynak yönetimi ve hak savunuculuğu konularındaki çabalarını da değerlendirmiş, rapor, sivil toplum kuruluşlarının daha etkin hale gelmesi için öneriler sunarak, mültecilerin haklarına erişimi ve entegrasyon süreçlerini iyileştirme hedefi taşımaktadır. Türkiye’deki mülteci odaklı sivil toplumun insan hakları, vatandaşlık ve demokratikleşme üzerindeki potansiyelini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek literatüre saha çalışması anlamında önemli bir katkı sunmuştur.

2024 yılında Aslan tarafından hazırlanan “Göç Politikalarında Öznelerin Sesini Duymak: Göçmen Önderliğindeki Sivil Toplum Kuruluşları (İstanbul Örneği)” adlı doktora tezi, göçmen önderliğindeki sivil toplum kuruluşlarının uluslararası zorunlu göç, Türkiye’deki yaşam koşulları ve Türkiye’nin göç politikaları üzerindeki deneyimlerini ve değerlendirmelerini baskı karşıtı bir yaklaşım çerçevesinde incelemiştir. Bu çalışma, göçmen perspektifinin Türkiye’nin göç politikalarına dahil edilmesinde göçmen önderliğindeki sivil toplum kuruluşlarının rolünü tartışmaktadır. Göçmen perspektifinin, uyum da dahil tüm göç politikaları ve uygulamalarına entegre edilmesi, göçmenlerin karar alma ve uygulama süreçlerinde etkin rol oynayabilmelerinin yollarının araştırılması, ayrıca göç alanının insancillaştırılması ve demokratikleştirilmesi hedefi, bu çalışmayı literatürdeki diğer araştırmalardan ayırmaktadır.

2023 yılında Deniz Yüksek, Hatice Kurtuluş, Uğur Tekin ve Esra Kaya Erdoğan tarafından hazırlanan “Göçmen Mahallelerinde Yaşam: Türkiye’de 2010 Sonrası Göçler ve Göçmenlerin Toplumsal Katılımı” konulu çalışma, Türkiye’deki göçmen ve mültecilerin toplumsal katılımını eleştirel bir bakış açısıyla incelemektedir. Nitel ve nicel araştırma yöntemlerini bir arada kullanan bu kapsamlı çalışma, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı İzmir, Gaziantep, Konya, Mardin, İstanbul ve Van’da gerçekleşen saha çalışmalarına dayanmaktadır. Araştırma, göçmen grupların sosyal uyum süreçlerine dair kapsamlı bir veri sunmuş, göçmenlerin barınma, eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine erişimleri ile karşılaştıkları ayrımcılık ve önyargılar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bulgular, göçmen ve mülteci topluluklarının olumsuz yaşam koşullarına rağmen Türkiye toplumunun bir parçası haline geldiklerini ortaya koyarken, ayrımcılığın toplumsal uyumun önündeki önemli engellerden biri olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de devlet ile sivil toplum ilişkisine (Altıok, 2024; Altunkaynak Vodina, 2019; Collier and Collier, 1979; Çorabatır ve Hassa, 2013; Danış ve Nazlı, 2019; Doyle, 2017; Heper, 1992; Mackreath ve Sağnıç, 2017; Özdemir Dal, 2022; Kalaycıoğlu, 2002; Mardin, 1969; Stepan, 1978; Şahin ve Akboğa, 2019), demokratikleşme ve sivil toplum arasındaki ilişkiye (Keyman, 2004; Keyman ve İçduygu, 2003; Şimşek, 2006; Zhuravleva 2015;), gönüllülük çalışmalarına (Akboğa, 2017; Erdoğan vd., 2020), Avrupalılaşıma sürecine ve sivil toplum üzerindeki AB etkisine (Boşnak, 2016; Kaliber, 2016; Rumelili ve Boşnak, 2015; Zihnioğlu, 2013), katılım ve aktif vatandaşlık ilişkisine (Bee ve Kaya, 2017; Çakmaklı, 2015), sivil toplum alanının daralması tartışmalarına (Yabancı, 2019), göç konusunda çalışan sivil toplum faaliyetlerine (Boşnak, 2021; Çelik ve Yücel Batmaz 2023; Nimer, 2020; Sunata ve Tosun, 2019) dair çalışmalar literatürde yerini almıştır (Aksel ve Boşnak, 2022, s.162; Boşnak, 2022, s.240). Esasen, bu ayrıntılı kaynak taramasının da açıkça gösterdiği gibi, Türkiye'deki mülteci odaklı sivil toplumun gelişimi, genellikle hükümet politikalarına sıkı sıkıya bağlı kalmıştır (Altan-Olcay ve İçduygu, 2012; Şahin ve Akboğa, 2019). İzleyen bölümde Türkiye’deki mülteci odaklı STK’ların siyasi iktidar ile kurduğu ilişkinin gelişimi Suriye Savaşı öncesi döneme odaklanarak incelenecektir.

3. SURIYE SAVAŞINDAN ÖNCE: TÜRKİYE’DE MÜLTECİ ODAKLI STK’LAR VE SİYASİ İKTİDAR

Türkiye’deki sivil toplumun gelişimine bakıldığında devletle güçlü bir bağımlılık ilişkisi olan kendine özgü bir sivil toplum anlayışının hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Zira Osmanlı döneminde, sivil toplum devletin taşradaki uzantısı olarak biçimlenmiş ve bu bağımlılık, sivil toplumun devletten bağımsız bir şekilde gelişmesini engellemiştir (Çaha, 1994, s.99). Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte, yardım mekanizmalarının daha çok devlet eliyle oluşturulduğu ve sivil toplumun devlete bağımlılığını yitirmediği görülmüştür. 1961 Anayasası’nın getirdiği dernek kurma hakkı ile özgürlükçü bir alan açılrsa da 1980 darbesiyle bu alan yeniden devletin sıkı denetimine girmiştir.

1990'larda, küresel ölçekte sivil toplumun güçlenmesi ve artan demokratikleşme eğilimleri, Türkiye'yi de etkilemiş, iç politikada yaşanan değişimler ve sosyal hareketler, sivil toplumun gelişmesine ve aktif ve etkili bir rol üstlenmesine zemin hazırlamıştır. 2000'lerde gündeme gelen AB üyelik süreci, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının politikalarıyla birlikte Türkiye'de liberal bir hava estirmiştir. Bu dönemde sivil toplum alanında çeşitlenme yaşanmış ve artan göç hareketleriyle birlikte mülteci odaklı faaliyet gösteren STK’ların sayısında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Ancak, Suriye Savaşı'nın patlak vermesiyle bu liberal rüzgâr farklı yönere yönelmiş ve sivil toplum faaliyetleri üzerindeki dinamikler değişmiştir. Bu bölümde, Suriye Savaşı öncesinde Türkiye’de siyasi iktidar ile mülteci odaklı STK’ların ilişkilerinin dönüşümünü inceleyeceğiz.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında, özellikle Balkan Savaşları ve Kafkasya'dan gelen göçmenler için devlet destekli yardım mekanizmaları oluşturulmuş; Soğuk Savaş döneminde, Orta Doğu ve çevresindeki çatışmalardan gelen göç hareketi için devlet ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği sağlanmış, ancak sivil toplumun rolü hep sınırlı kalmıştır. Nihayet 1961 Anayasası’nın 29. maddesi ile herkesin önceden izin almaksızın dernek kurma hakkı tanınmış, böylece sivil toplumun gelişimi için önemli bir adım atılmıştır. Ancak, 1980 darbesi sonrasında Anayasa askıya alınmış ve meclis kapatılmıştır. Bu durum, zayıflayan sivil toplum karşısında devletin güçlenmesine neden olmuştur (Toprak, 1996). 1982 Anayasası ile daha fazla güç kazanan devlet, 1980 ve 1990'larda sivil toplumu baskı altına alarak özerkliklerini kısıtlamıştır (Altıok, 2024; Doyle, 2017; Şimşek, 2006;). Nitekim, 1983 yılında Türkiye’deki dernek sayısı yaklaşık 54.000 iken, kamu politikaları nedeniyle bu sayı yaklaşık 45.000’e düşmüştür (Çiftçi, 2012, s.13). 1980’lerin sonlarına doğru, siyasi söylem demokratikleşme ve sivil toplumun güçlendirilmesi üzerine odaklanmıştır (Çelik ve Yücel Batmaz, 2023, s.222; Toprak, 1996, s.92-93-117).

1990'lar, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Orta Doğu'daki çatışmaların etkisiyle Türkiye'ye gelen göç dalgalarıyla birlikte, yeni STK’lar ortaya çıkmaya başlamış ve mültecilere yönelik yardım çalışmaları artmıştır. Öte yandan 1999 yılında gerçekleşen Marmara Depremi, devletin STK’lara duyduğu ihtiyacı fark etmesini sağlamıştır (Mackreath ve Sağnıç, 2017, s. 46). Zira, deprem sonrası, STK’lar, devletin bürokratik engeller nedeniyle hantal hale gelen yapısının aksine, sahada daha esnek ve hızlı bir şekilde hareket ederek devletin yükünü hafifletmiştir (Çelik ve Yücel Batmaz, 2023, s. 224-228). Türkiye’de mülteci odaklı STK’ların gelişimi, bu yıllarda genellikle mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamaya

yönelik yardım ve destek faaliyetleri ile sınırlı kalmıştır. Daha çok küçük çaplı ve yerel yardım kuruluşlarıyla, mültecilerin eğitim, sağlık ve barınma ihtiyaçlarına yönelik hizmetler verilmiştir.

2000’lerde, AB’yle gelişen ilişkiler ve insan hakları reformları çerçevesinde, Türkiye’de mülteci haklarına dair STK’ların etkinliği artmış ve mülteciler için daha geniş kapsamlı projeler geliştirilmeye başlanmıştır (Kayali, 2022, s.123). AKP’nin AB müktesebatına uyum sağlamak adına STK’lara daha fazla özgürlük tanıdığı, Türkiye’de sivil toplumun siyasi süreçlere daha fazla katılımını teşvik ederek demokratikleşme sürecine olumlu katkılarda bulunduğu gözlemlenmiştir (Şahin ve Akboğa, 2019, s.414). Böylece STK’ların çalışmalarının önündeki sınırlar AB yönetiminde başlayan siyasi reformlar ile yumuşamaya başlamıştır (Çorabatır ve Hassa, 2013, s.3). Özetle, AKP iktidarının sivil toplum alanında benimsediği liberal politikalar, uygulamaya konulan reformlarla⁶, örgütlenme konusunda daha özgürlükçü bir yaklaşım sergilenmiştir (Şahin ve Akboga, 2019, s. 414; Çiftçi, 2012, s. 13). Bu reformlara ek olarak, artan uluslararası göç hareketleri Türkiye’de mülteci odaklı STK’ların sayısında ve etki alanlarında da belirgin bir artışa neden olmuş; bazı STK’lar artık daha geniş çaplı projeler geliştirmeye ve uluslararası bağışçılardan destek almaya başlamıştır. Ne var ki, siyasi iktidar-STK ilişkilerinde hâkim olan bu liberal anlayış 2011’de başlayan Suriye Savaşı ile şekil değiştirmeye başlamıştır.

4. SURIYE SAVAŞI’NDAN SONRA: MÜLTECİ-ODAKLI STK’LAR VE SİYASİ İKTİDAR

Savaşın başlamasıyla birlikte, siyasi iktidarın uyguladığı politikalar sivil toplum ile olan ilişkilerde belirgin kırılma noktalarına yol açmıştır. Bu bölüm bu kırılma noktalarına ve sivil toplumun değişen faaliyet alanlarına odaklanmıştır. Zira savaşla birlikte sivil toplum alanı başlangıçta genişlemişse de sonrasında daralmış ve görünürlüğü de azalmıştır. Bu bölüm mülteci odaklı STK’ların çeşitlenen faaliyetlerini (ihtiyaç temelli ve hak temelli) dikkate alarak üç aşamada, “sınırlı işbirliğinden genişlemeye”, “genişlemeden daralmaya” ve “daralmadan görünmezliğe” doğru evrilen iktidar-STK ilişkisini analiz edecektir. Suriye Savaşı’nın ilk dönemlerinde Türkiye’nin uyguladığı açık kapı politikası, AFAD ve birkaç uluslararası sivil toplum kuruluşunun daha çok ihtiyaç temelli faaliyetlerde bulunmasına olanak sağlamıştır. Savaşın uzaması ile hükümetin açık kapı politikası, yerini güvenlik odaklı politika ve uygulamalara bırakmıştır. AB ile yapılan geri kabul ve hibe anlaşmaları, 15 Temmuz başarısız darbe girişimi, COVID 19 pandemisi ve 2023 depremi AKP’nin politikalarındaki eksen kaymasında etkili olmuştur. Zira, Türkiye’deki mülteci-odaklı STK’ları genel seçimlerde giderek siyasallaştığı gözlemlenen göç tartışmalarından ve kontrolü artıran göç politikalarından olumsuz etkilenmiş ve faaliyet alanlarına göre farklı stratejiler geliştirmişlerdir.

4.1. Açık Kapı Politikası: Mülteci Odaklı STK’larla Sınırlı İş birliği

2011’de Suriye’de başlayan iç savaşın ardından Türkiye’ye gelen mültecilere “misafirperverlik” ve “hayırseverlik” gibi söylemlerle desteklenen “açık kapı” politikası uygulanmıştır. Suriyelilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan kamplarda yalnızca AFAD ile az sayıda uluslararası sivil toplum kuruluşunun faaliyetleri yürütmesine izin verilmiştir. Zira bu dönemde Suriyelilerin ülkedeki geçici olduğu varsayılmış, bu çerçevede kısa vadeli bir politikalar öne çıkmış dolayısıyla kamplara insani yardım sağlanarak temel ihtiyaçların karşılanması öncelikli hedef olarak belirlenmiştir.

Hükümet ile STK’lar arasındaki ilişki, 2013 yılındaki Gezi Parkı Eylemleri sonrası değişmiş, hükümet sivil topluma daha güvenlik odaklı yaklaşmaya başlamıştır (GAR, 2022, s.10). Nitekim, eylemler sonrası artan tedbirler ve hükümete yakın yeni sivil toplum aktörlerinin AB fonları için tercih edilmesi, hükümetin kendi yöntemlerini devreye soktuğunu göstermiştir (GAR 2022). Bununla birlikte artan kitlesel göç hareketleri hükümeti uluslararası kurumlarla iş birliği yapmaya sevk etmiştir (GAR, 2022). BM gibi kapasite sorunu yaşamaya başlayan birçok uluslararası kuruluş, Türkiye’ye gelerek temsilcilikler açmış, çalışmaların yürütülmesinde yerel sivil toplum ağlarına duyulan ihtiyaç giderek

⁶ AB tarafından hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi çerçevesinde, göç alanında düzenlemeler yapmak amacıyla Göç ve İltica Alanında Ulusal Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu gelişmeler, 2013’te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile daha ileriye taşınmıştır (GAR, 2022, s. 7).

artmıştır (GAR, 2022). STK'ların bir kısmı çalışmalarını sahaya göre düzenlemeye çalışırken, yeni ihtiyaçları karşılamak için yeni STK'lar faaliyete geçmiştir. 2011 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Antalya'da düzenlenen “Suriye için İstanbul Toplantısı” ve “Suriye’de Değişim Konferansı” gibi etkinliklerde, Suriye’deki rejim karşıtı güçlerin temsilcileri ile ABD, İngiltere, Fransa, Ürdün ve Körfez ülkelerinden aktörler bir araya gelerek Suriye’nin rejim sonrası geleceği hakkındaki beklentilerini tartışmışlardır (GAR, 2022).

Sonuç olarak, 2013 yılına gelindiğinde, Suriyeli mültecilerin kamplardan çok kentlerdeki yerleşimlerinin artmasıyla birlikte insani yardım odaklı açık kapı politikası entegrasyon politikalarına duyulan ihtiyacı göstermiştir (Karaçay 2024). Nitekim 2014 yılında, sayıların 1,5 milyonun üzerine ulaşan Suriyelilerin çeşitlenen ihtiyaçları kapsamlı sosyal uyum politikalarına duyulan ihtiyacı belirginleştirmişse de, sürdürülen geçicilik politikası hem Suriyelilerin hem de mülteci odaklı STK’ların sorunlarının kalıcılılaşmasına neden olmuştur (İçduygu ve Demiryontar, 2022; Karaçay 2024; Kirişçi ve Yıldız, 2023). Öte yandan, 2014 yılında, Tarlabası Toplum Merkezi (TTM)⁷ hakkında İçişleri Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından hukuka ve ahlaka aykırılık iddiasıyla açılan fesih davası, hükümetin kontrol ve güvenlik odaklı yaklaşımının ilk işaretleri arasında yerini almıştır.

4.2.Güvenlik Politikaları: Mülteci-odaklı STK’larda Genişlemeden Daralmaya

Bitmesi beklenen Suriye iç savaşının giderek derinleşmesiyle, bölgede artan göçler 2015’te AB ülkelerine ulaşmıştır. Avrupa’ya yönelen büyük göç dalgasını “mülteci krizi” olarak tanımlayan AB çözüm olarak üye olmayan ülkelerle geri gönderme anlaşmaları yapma ve maddi destek verme politikalarını benimsemiştir. Türkiye ile imzalanan geri kabul ve hibe anlaşmaları, AB’nin dışsallaştırma politikalarının temel unsurları olmuştur.⁸ Ek olarak 2016 yılında, Suriyeliler için yeni vize uygulamaları hayata geçirilmiş ve düzensiz geçişleri engellemek amacıyla sınırlarda duvarlar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu adımlar, Türkiye’nin açık kapı politikasının güvenlik odaklı bir eksene kaydığını göstermiştir. Öte yandan AB’den alınan fonlar sayesinde sivil toplum farklı alanlara yönelmiş, çeşitliliği artmış ve daha örgütlü hale gelmiştir (Çorabatır ve Hassa, 2013). Nitekim, mülteci nüfusu artık kentlere yayılmış, STK’lar yalnızca insani yardımla sınırlı kalmayarak, eğitim, sağlık, iş bulma, entegrasyon gibi uzun vadeli ve sürdürülebilir destek programlarına da yönelmiştir. Yerel yönetimlerle ve uluslararası kuruluşlarla daha sıkı iş birliği yaparak, mültecilerin haklarına erişimini ve topluma entegrasyonunu kolaylaştırma çabası gelişmiştir. Ayrıca Türkiye’deki Suriyeli STK’lar bu yıllarda uluslararası donörlerden gelen büyük fonlarla önemli bir gelişim göstermiş hem Türkiye içinde hem de Suriye’de ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yönelik yardım faaliyetleri hızla büyümüştür (GAR, 2022). Sonuç olarak, bu süreç STK’ların niceliksel ve niteliksel olarak büyümesine ve gelişmesine neden olmuş, Türkiye’deki sivil toplum alanı daha çeşitli bir yapıya kavuşmuş, Suriyelilerin kurdukları STK’lar da sahada faaliyetlerini artmıştır. Ancak, 2016 yılında Türkiye’nin iç siyasetinde yaşanan gelişmeler, devlet ile STK ilişkilerini yeni bir döneme taşımıştır.

15 Temmuz 2016’daki başarısız darbe girişiminin ardından, iktidar sivil toplumun faaliyetlerine yönelik kısıtlayıcı önlemler almış ve denetimi güçlendirilmiştir (Altıok, 2024, s.129). Bu kontrol farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Devlet yetkilileri, bilgi paylaşımı, valilik tarafından düzenlenen toplantılara katılım, operasyon takibi ve mali kaynakların denetimi gibi somut girişim ve taleplerde bulunmuştur. (Altıok, 2024, s.129). Üçer ay aralıklarla toplamda yedi kez uzatılarak 2018 yılının temmuz ayında sona eren Olağanüstü Hal (OHAL) sürecinde, terör örgütü ile iltisaklı olduğu iddiasıyla birçok dernek ve vakıf kanun hükmünde kararname (KHK) ile kapatılmış; bazı uluslararası STK’ların çalışma izinleri yenilenmemiş ve bu uygulamalar Türkiye’den çekilmelerine sebep olmuştur (Karataş, vd. 2023, s.92). Hükümet, STK’lara karşı daha dikkatli ve kuşkucu davranmaya başlamış; STK’lar uzun izin ve denetim prosedürleri, resmî kurumlar ile protokol zorunluluğu gibi çeşitli baskılara maruz kalmıştır (Altunkaynak Vodina, 2017, s.2).

⁷ TTM, Suriyeliler ve diğer dezavantajlı gruplara hak temelli hizmetler sunan ve hükümete karşı eleştirilerini açıkça dile getiren bir sivil toplum kuruluşu olarak ABD ve Avrupa’dan fon alarak projelerini sürdürmekteydi.

⁸ 20 Mart 2016’dan itibaren yürürlüğe giren geri kabul anlaşmasına göre, Türkiye’den Yunan adalarına geçen yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye iade edilmesi ve Türkiye’ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye’den bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi (1’e 1 formülü) kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Türk vatandaşlarına AB’ye vize serbestisi ve Gümrük Birliği’nin güncellenmesi konularının değerlendirilmesi de öngörülmüştür

AB ve bazı uluslararası kurumlar tarafından sağlanan fonlara duyulan ihtiyaç nedeniyle, birçok STK proje temelli faaliyetler gösterme eğiliminde olmuştur. (Kurtuluş, vd., 2023, s.273). Çeşitli araştırmalar, proje temelli çalışmaların sivil toplum alanında belirsizlik yarattığını dile getirmiş ve uzun vadeli çalışmaların önündeki engellerden birinin fonların yıllık olması olduğunu dile getirmiştir. (Altunkaynak Vodina, 2017, s.2). Zira, proje temelli çalışan kurumların büyük bir bölümünün hak temelli faaliyetlerini azaltarak ihtiyaç temelli faaliyetlere yöneldiği; bazı STK’ların ise farklı alanlardaki çalışmalarına rağmen göçle ilgili faaliyetler yürütmeye başladıkları gözlemlenmiştir (Kurtuluş, vd., 2023; Mackreath ve Sağınç, 2017; Mengü, 2022, s.11). Sınırlı fon kaynakları, STK’ların faaliyetlerini ihtiyaç temelli çalışmalara odaklanmaya zorlamış ve hak temelli faaliyetlerin azalmasına yol açmıştır. Bu durum, STK’ların uzun vadeli projeler geliştirmesini ve sürdürülebilir çözümler üretmesini engelleyerek, sivil toplumun genel işleyişinde belirsizlikler ve daralma yaratmıştır. İzleyen bölüm STK’ların faaliyet alanlarındaki değişimin izlerini iktidar ve sivil aktörler arasındaki ilişkiye odaklanarak sürecektir. Bu bağlamda hem bölgesel farklılıklara hem de faaliyetlerin çeşitliliğine bakılacaktır.

4.3. Mülteci odaklı STK’ların Bölgelere ve Faaliyetlerine Göre İncelenmesi

Türkiye’deki mülteci odaklı STK’lar, faaliyet gösterdikleri bölgelere göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, bölgesel ihtiyaçlar, yerel halkın sosyoekonomik durumu, mülteci nüfusun yoğunluğu ve yerel yönetimlerle olan ilişkiler gibi faktörlere dayanmaktadır. Öte yandan STK’ların faaliyet alanları da çeşitlilik göstermektedir. Hak temelli ve ihtiyaç temelli olarak özetlenecek bu faaliyetlerin kurdukları ilişkiler de farklıdır. Bu bölümde önce bölgesel farklılıklar sonrada faaliyet çeşitliliğine bakılacaktır.

4.3.1. Bölgelere Göre Mülteci Odaklı STK’lar

Genel olarak, dört bölge etrafında bir değerlendirme yapıldığında, her bölgenin mülteci odaklı STK’lar açısından farklı ihtiyaçları ve faaliyet alanları olduğu görülmektedir. Bu çeşitlilik, STK’ların yerel dinamikler ve mülteci nüfusunun özelliklerine göre uyum sağladığını göstermektedir. Analiz için dört bölüm belirlenmiştir: Güneydoğu Anadolu Bölgesi; Marmara Bölgesi; Doğu Anadolu Bölgesi; Ege Bölgesi.

İlk olarak *Güneydoğu Anadolu Bölgesi* (özellikle Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis), Suriye sınırına yakınlığı nedeniyle mülteci nüfusuyla ilk karşılaşan bölgedir. Buradaki STK’lar ilk olarak insani yardım, acil barınma, sağlık hizmetleri ve gıda desteği gibi temel ihtiyaçlara odaklanmıştır. Gaziantep’teki STK’lar, Suriyeli mültecilere yönelik geniş çaplı insani yardım operasyonları yürütülmüş, aynı zamanda yerel halk ile mülteciler arasındaki sosyal uyumu sağlamaya yönelik projeler geliştirilmiştir. Bu STK’lar, yerel yönetimlerle işbirliği içinde çalışarak mülteci çocukların eğitimi, kadınlara yönelik destek programları ve mesleki eğitim kursları sunmaktadır.

İkinci olarak *Marmara Bölgesi* (Özellikle İstanbul) öne çıkmaktadır. İstanbul, Türkiye’de en fazla mülteci barındıran şehirlerden biri olmasına rağmen, mülteci nüfusu daha dağınıktır ve heterojen bir yapıya sahiptir. Buradaki STK’lar, mültecilerin entegrasyonu, yasal danışmanlık, dil eğitimi ve iş bulma gibi konulara odaklanmaktadır. İstanbul’da faaliyet gösteren STK’lar, mültecilerin şehir hayatına uyum sağlamalarına yardımcı olmak için daha çok uzun vadeli ve sürdürülebilir projeler geliştirdiği görülmektedir. Örneğin, yabancı dil kursları ve iş bulma destek programları bu STK’ların yaygın faaliyetlerindedir.

İran sınırına yakın olan Van, Orta Asya ve İran’dan gelen mülteciler için bir geçiş noktası olan *Doğu Anadolu Bölgesi* (Özellikle Van) bir diğer bölgedir. Buradaki STK’lar, göçmenlerin ve mültecilerin temel ihtiyaçlarına cevap vermek için insani yardım faaliyetlerinde bulunur. Ancak, bu bölgedeki STK’lar, Suriye sınırındaki STK’lara kıyasla daha sınırlı kaynaklara sahiptir ve genellikle daha küçük

ölçekli çalışmaktadır. Van'daki STK'lar, genellikle sınırdan geçiş yapan mültecilerin karşılaştığı acil durumlara yönelik geçici barınma, hukuki destek ve sağlık hizmetleri sunar.

Son olarak *Ege Bölgesi*, özellikle İzmir özellikle Yunanistan'a deniz yoluyla ulaşmaya çalışan mülteciler için önemli bir noktadır. Buradaki STK'lar, özellikle deniz geçişleri sırasında yaşanan tehlikelere ve insan kaçakçılığına karşı farkındalık yaratma çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca, İzmir'deki STK'lar, mültecilerin güvenli bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için psikososyal destek, dil kursları ve yasal danışmanlık hizmetleri sunmaktadır. Ege Bölgesi'ndeki STK'lar, aynı zamanda mültecilerin Avrupa'ya geçiş çabalarına alternatif olarak Türkiye'de entegrasyon süreçlerine destek olmayı hedeflemektedir.

4.3.2. Faaliyet Alanlarına Göre Mülteci Odaklı STK'lar

2011 yılında Suriye'den gerçekleşen kitlesel göç hareketi, iktidar ve sivil aktörler arasındaki ilişkiyi dönüştürerek sahada farklı deneyimlerin gelişmesine yol açmıştır. Zira, bazı STK'lar devletle iş birliği içerisinde yetkililerin insani yardımla ilgili beklentilerini karşılarken, bazıları muhalif statülerini koruyarak savunuculuk ve hak temelli faaliyetleri benimsemiştir. Bu bağlamda, Türkiye'de faaliyet gösteren STK'ların mültecilere verdikleri hizmetler “insani yardım/ihtiyaç temelli” ve “hak temelli” olarak ayırmak mümkündür. İnsani yardım/ihtiyaç temelinde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri, mültecilerin yaşam koşullarını daha iyi bir hale getirmek için sağlanan temel ihtiyaçlardan oluşmaktadır.⁹ Türkiye'de ihtiyaç temelli faaliyet gösteren kuruluşların çalışmaları sağlık, hukuk, eğitim, sosyal hizmetler gibi geniş bir alana dağılmıştır (Mengü, 2022, s.12). STK'ların nitelik olarak bağımsız olması ve dağıntık yerleşime sahip olmaları, birbirinden farklı mülteci gruplarının ihtiyaçlarının çeşitliliği düşünüldüğünde olumlu bir nitelik taşımaktadır (Erder, 2017, s.130).

Devletin yetişemediği alanları doldurmak için, ihtiyaç temelli STK'lar genellikle hayırseverlik ya da siyasi görüş doğrultusunda mültecilere temel insani yardım malzeme veya ekipman sağlamaktadır (GAR, 2022). Ancak, ihtiyaç sahibi kesimin fazla olması, mevcut kaynakların hızla tükenmesine neden olmaktadır. Elbette, kamu ile karşılaştırıldığında, sivil toplum kuruluşlarının sosyal sorunların çözümündeki yetkileri sınırlı kalmaktadır. Kamu, belirli sorunların çözümünde “karar alıcı” konumdayken, STK'lar daha çok “destekleyici” konumda yer almaktadır. Sivil toplumun gerektiğinde kamunun yerini doldurma rolü, hayırseverlik temelinde şekillendiğinden, bu yaklaşım çözüm üretimine katkınının sınırlı kalmasına neden olmuştur. (Çiftçi, 2012, s.17).

Hak temelli faaliyet gösteren STK'lar, mültecilerin temel insan haklarının tanınması ve bu haklara erişimin sağlanması için çalışmalar yürütmektedir. Bu STK'ların eylemleri insan haklarının yalnızca o ülke vatandaşları için değil, tüm insanlar için korunması gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Böylece, bu STK'lar devlete karşı bir baskı unsuru olarak denetim sağlayabilmekte (Şenses, 2020, s.60); devlet ile Suriyeliler arasında köprü kurarak, Suriyelilerin haklara ulaşımını kolaylaştırmayı hedeflemektedir (Mackreath ve Sağınç, 2017). Zira hak temelli STK'lar, insani yardım malzemeleri sağlanmasının devletin sorumluluğu olduğuna inanarak, mültecilerin insan onuruna yakışır bir yaşam sürmeleri için mevcut haklardan yararlanmalarını sağlamaya odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, hukuki danışmanlık, savunuculuk ve raporlama gibi çeşitli alanlarda çalışmalar yürütmektedirler. (GAR, 2022, s.5). Hak temelli yaklaşım, ihtiyaç temelli yaklaşımdan farklı olarak, ihtiyaç durumunu insani bir mesele olarak görmek ve hayırseverlikle çözmek yerine, konuyu politik bir sorun olarak ele almayı tercih etmektedir. Sosyal yardımlar, ihtiyaç temelli yaklaşımda hayırseverlik temelinde yapılırken, hak temelli yaklaşımda hukuki haklar çerçevesinde değerlendirilir ve hayırseverlik yerine hukuki sorumluluklar devreye girer. (Mengü, 2022, s.7). Dolayısıyla, bu yaklaşım, her bireyin topluma katılma hakkı olduğunu ve bu hakların siyasi aktörler tarafından karşılanması gerektiğini vurgular (Buğra, 2013; Mengü, 2022, s.7).

İktidar ile ilişki bağlamında değerlendirildiğinde, ihtiyaç temelli STK'lar, hak temelli STK'lara kıyasla iktidarla daha yakın ilişkiler kurabilmiştir (GAR, 2022, s.6). Çünkü iktidar, 2011 sonrasında gelişen göç hareketini geçici olarak görmüş ve “misafirperverlik”, “hayırseverlik” ve “yardım/merhamet”

⁹ Temel ihtiyaçlar gıda, barınma, giyim gibi ihtiyaçların sağlanmasına yönelik kaynakları kapsar.

söylemleriyle karşılık vermiştir. Bu nedenle, Suriyelilere geçici insani yardım sağlayan ve iktidarın söylemiyle uyumlu bir anlayışa sahip kurumlar, iktidarla daha olumlu ilişkiler kurabilmiştir. Bu süreçte, ihtiyaç temelli STK’lar en fazla desteği alarak faaliyetlerini sürdürebilmiş, ancak hak temelli STK’lar, uluslararası kurumlardan sağladıkları fonlarla varlıklarını devam ettirmiştir. Bu fonların azalması, hak temelli STK’ları olumsuz yönde etkilemiştir. (Kurtuluş vd., 2023). Dolayısıyla, Suriyelilere yönelik faaliyet gösteren STK’ların alan dağılımını inceleyen araştırmalarda, ihtiyaç temelli STK’ların hak temelli STK’lara kıyasla daha yüksek bir orana sahip olması şaşırtıcı değildir (Mengü, 2022, s.16).

Ancak yukarıda da ayrıntılı olarak değinildiği gibi, 2016 yılında itibaren hükümetin STK’lar uyguladığı politikalarının sonucunda, hükümet kendine ideolojik olarak yakın STK’ları makbul olarak benimseyerek bu STK’ların faaliyet alanlarını genişletmiştir. Makbul STK’larla iş birliği yaparak yardımları bu kurumlar aracılığıyla yapmıştır (Erdoğan, 2018; Çelik ve Yücel Batmaz, 2023). Fakat kendine yakın olmayan STK’lar için aynı tutumu benimsememiş, dışlayıcı bir politika sergilemiştir (GAR, 2022, s.10). Bu durum STK’ları sivil toplum tanımından uzaklaştırmış, adeta devletin alt bir kurumuna dönüştürmüştür. Kısacası kısıtlamalara, baskılara ve uzun bir bürokrasiye maruz kalan STK’ların çoğu hak temelli faaliyetlerini azaltıp ihtiyaç temelli maddi yardım ile ilgili projelere yönelmiştir (GAR, 2022, s.10). 2019 yerel seçimleriyle giderek siyasallaşan göç gündemi yeni bir döneme girmiş, nitekim artan kontrol ve denetim politikaları ve Şubat 2023’te Türkiye ve Suriye’de yaşanan yıkıcı depremin ardından STK’lar faaliyetlerini sürdürebilmek için, farklı stratejiler geliştirmeye başlamıştır. İzleyen bölüm bu süreçte gelişen siyasi iktidar ve STK ilişkisine odaklanacaktır.

4.4.Kontrol Politikaları: Mülteci odaklı STK’larda Daralmadan Görünmezliğe

Rusya'nın İdlid’de gerçekleştirdiği askeri operasyonlar Türkiye’de hükümetin üzerindeki olası mülteci baskısını artırmıştır. Bu baskıyı hafifletmek ve AB’yi daha fazla sorumluluk almaya zorlamak için Türkiye, 2020’de sınır kapılarını açarak geçiş izni vermiş, böylece, mülteciler Türkiye ve AB arasında yeniden bir pazarlık unsuru olarak kullanılmıştır (Karaçay, 2024). Türkiye tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi sürecine bu gergin ortamda girmiştir. COVID 19 döneminde yerel düzeyde faaliyet gösteren STK’lar faaliyetlerini bir süre uzaktan servisler aracılığı ile yürütülebilmiştir (GAR, 2022, s.11). Ancak, Suriyelilerin büyük ölçüde kayıt dışı istihdam edilmesi, COVID-19 dönemindeki yardımların mültecilere ulaşamamasına neden olmuştur (Karaçay, 2024). Bu süreçte, nakdi ve aynı yardımlardaki artış, yoksul yerli nüfusun kendi imkanlarıyla mültecilerin durumunu karşılaştırmasına yol açmıştır. Yardımlarla ilgili şeffaflığın olmaması, toplumda çeşitli tepkilere neden olmuştur (Kurtuluş, vd., 2023, s.248). Salgının ardından Türkiye'nin gergin göç gündemi, tartışmaların merkezi olmaya devam etmiştir (GAR, 2022). Nitekim, Türkiye’deki iktidarın mülteci odaklı STK'lara yönelik tutumu, güvenlik endişeleri artan denetim, kısıtlamalar ve idari müdahalelerle devam etmiştir.

Uluslararası bir yardım ve kalkınma kuruluşu olan ve Türkiye’de çeşitli sosyal projeler yürüten Mercy Corps’un¹⁰ faaliyetlerinin aniden ve gerekçe göstermeksizin askıya alması, STK’ların hükümetle ilişkilerinde şeffaflık eksikliği ve olası keyfi uygulamalar gibi sorunlarla karşılaşabileceğini göstermiştir. Türkiye’deki sivil toplumun devletle olan ilişkilerindeki gerginlikleri ve sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı zorlukları ortaya koyan bir diğer örnek Göçizder davasıdır. Göçmen hakları ve entegrasyon süreçleri üzerinde çalışan Göçizder (Göçmen ve İzmirli Derneği) hakkında İçişleri Bakanlığı çeşitli hukuki ve idari gerekçelerle fesih davası açmıştır. 2018 yılında derneğin kapatılması, özellikle hak temelli ve muhalif STK’ların devletle olan ilişkilerinde karşılaştıkları zorlukları ve baskıları ortaya koymaktadır.

2022 yılında yoğun nüfusa sahip mahallerde uygulanan süpürme, seyreltme politikalarının sonucunda 1000’den fazla mahalle mültecilere kapatılarak yeni kayıtlar askıya alınmış; 2023 seçim kampanyasında hükümet Suriyelilerin gönüllü geri dönüşlerin sağlanmasına yönelik planların altını çizmiştir (Karaçay, 2024, s.1791). Aynı yıl hem Türkiye hem de Suriye’de yaşanan deprem hükümetin kısıtlı kapasitesini göstermiştir. Deprem bölgelerinden büyük şehirlere doğru Suriyeliler için yinelenen bir göç

¹⁰ Türkiye’de özellikle mülteciler ve göçmenler için çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Bu projeler genellikle sağlık, eğitim, ekonomik destek ve toplumsal entegrasyon gibi alanlarda faaliyet gösterir.

hareketliliğinin başlamasına sebep olmuştur. Bu göç hareketinden en çok etkilenen şehirlerin başında gelen İstanbul'da mülteciler için hayat koşulları zorlaşmış, muhalefet ve yeni kurulan siyasi partilerin söylemleri de var olan mülteci karşıtlığını daha da artmıştır.

Didem Danış, Kristen Biehl ve Enes Kablan'ın GAR için hazırladıkları göç ve depreme dair üçüncü durum tespit raporu (Danış, vd., 2023) deprem bölgesindeki Suriyelilerin yaşadıkları ikincil göç deneyimini, İstanbul'da barınma, hayat pahalılığı ve işgücü piyasasına erişimde yaşanan temel sıkıntılar bağlamında analiz etmiştir. Rapor aynı zamanda artan göçmen/mülteci ayrımcılığı nedeniyle STK'ların deprem sonrasında görünürlüklerini azaltmaya yönelik önlemler aldığını ve çalışmalarını olabildiğince sessiz ve görünmez bir şekilde yürüttüklerini ortaya koymuştur. Raporunda, toplumsal gerilimlerin kamu kurumları ve yerel yönetimler için mültecilere hizmet sunmamak ve ayrımcı uygulamalara meşruiyet kazandırmak için kullanıldığı belirtilmiş, depremde mültecilerin kamu kaynaklarından faydalandırılmaması bu duruma en çarpıcı örnek olarak gösterilmiştir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'deki Suriyeli mültecilere odaklanan STK'ların siyasi iktidarla ilişkilerini ve bu ilişkilerin faaliyet alanlarına olan etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Göçün ilk yıllarında Türkiye'nin "açık kapı" politikası, STK'ların Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere önemli roller üstlenmesine olanak tanımıştır. Ancak, zamanla siyasi iktidarın göç politikalarını güvenlik ve kontrol eksenine kaydırması, göç konusunun siyasallaşması, mülteci karşıtlığının artması ve 2023 yılında meydana gelen yıkıcı depremin ardından hak temelli STK'lar üzerindeki baskı artmıştır. Zira bazı STK'lar, faaliyetlerini sürdürülebilmek adına daha görünmez olmayı tercih etmiştir. Diğer yandan, insani yardıma odaklanan ihtiyaç temelli STK'lar, hükümetle daha uyumlu ilişkiler geliştirmiş ve bu sayede daha az baskıya maruz kalmıştır. Ayrıca, bu STK'lar fon kaynaklarına erişim konusunda daha avantajlı bir konuma gelmiştir. Çalışma, STK faaliyetlerinin türünün (ihtiyaç temelli veya hak temelli) siyasi iktidarla olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin STK'ların etkinliği ve sürdürülebilirliği üzerindeki etkisini önemli ölçüde belirlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda hem liberal hem de eleştirel kuramlar perspektifinden yapılan analizler, STK'ların tarihsel süreçteki dönüşümlerini ve siyasi iktidarla kurulan ilişkilerin STK'ların faaliyet alanları ve sürekliliği üzerindeki belirleyici etkilerini vurgulamaktadır. Araştırma, Türkiye'deki mülteci odaklı sivil toplumun siyasi iktidarla değişen göç politikaları bağlamında kurduğu ilişkiyi anlamak için kritik bir katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak STK'lar ile hükümet arasında daha sağlam ve açık bir diyalog ortamı oluşturulmalı ve göç yönetimi politikaları konusunda katılımcı mekanizmalar geliştirilmelidir. Bu mekanizmalar aracılığıyla STK'ların görüş ve önerileri dikkate alınmalı, kamu farkındalığını artırıcı kampanyalar düzenlenmelidir. Bu süreçte Türkiye'deki mülteci odaklı sivil toplumun on yılı aşkın deneyimi değerlendirilmeli ve yerel yönetimler, kamu kurumları, üniversitelerin de katılımıyla güven sağlayan katılımcı ve yapıcı mekanizmalar geliştirilmelidir. Mülteci karşıtlığını azaltmak ve toplumsal uyumu teşvik etmek amacıyla bu kampanyalarda STK'ların rolü vurgulanmalıdır. Ayrıca, Türkiye'deki STK'ların uluslararası STK'lar ve kuruluşlarla iş birliklerini artırarak bilgi paylaşımını ve deneyim alışverişini teşvik etmeleri sağlanmalıdır. GAR'ın son raporunda belirttiği gibi, Suriyeli mültecilerin topluluklar arası ilişkilerde ve iş birliklerinde daha fazla temsil edilmesi ve hukuki güvenceye sahip ilkeler çerçevesinde her iki toplumun ortak sorunlar etrafında bir araya gelmesi bu sürecin en önemli unsurlarındandır.

KAYNAKÇA

Akbaş Demirel, C. (2021). *Türkiye'de Göç ve İltica Alanında Çalışan Sivil Toplum Aktörleri: Bir Ağ Yaklaşımı* (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Akboğa, S. (2017). "The current state of volunteering in Turkey", *Perspectives on Volunteering*, (Ed: J. Butcher ve C. J. Einolf), Springer, Cham, 245-26

Aksel, D., ve Boşnak, B. (2022). Sivil toplum ve göç çalışmalarında köprüler kurmak: Türkiye örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 159-182.

Altan-Olcay, O., ve Icduygu, A. (2012). Mapping civil society in the Middle East: The cases of Egypt, Lebanon and Turkey. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39(2), 157-179.

Altıok, B. (2024), "State, refugees, and civil society in Turkey: Transformation under control", *Alternatif Politika*, 16 (1): 115-141.

Altunkaynak Vodina, S. (2019). *Türkiye’deki Suriyeli Sığınmacılar Bağlamında Sivil Toplum Yönelik Tespit ve Öneriler*. İstanbul: GAR Yayınları.

Aslan, C. (2024). *Göç politikalarında öznelerin sesini duymak: Göçmen önderliğindeki sivil toplum kuruluşları (İstanbul örneği)*, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. <http://tez2.yok.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.

Baranov N.A. (2006), *Transformation of modern democracy: Textbook*. Petersburg .: BSTU

Beck, U., (2013). *Siyasallığın icadı*, Çev. Nihat Ülner, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bee, C., ve Kaya, A. (2017). “Youth and active citizenship in Turkey: Engagement, participation and emancipation. *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*”, 17/1, 129-143.

Boşnak, B. (2016). “Europeanisation and de-Europeanisation dynamics in Turkey: The case of environmental organisations”, *South European Society ve Politics*, 21/1, 75-90.

Boşnak, B. (2021). “Politics of subsidiarity in refugee reception: The case of civil society in Turkey”, *Journal of Immigrant ve Refugee Studies*, 19/3, 301-315.

Boşnak, B. (2022). "Sivil toplum çalışmalarında yarı yapılandırılmış mülakatlar: Sahadan örnekler", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2022 Sayı 51: Özel sayı 1, Denizli, ss. Ö239-Ö255.

Buğra, A. (2013). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye’de sosyal politika*. 6. baskı. İstanbul: İletişim Yayınları

Collier, Ruth Berins and David Collier (1979), “Inducements versus constraints: Disaggregating 'corporatism'?", *American Political Science Review*, 73 (December): 967-987.

Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da sivil toplum, A.Ü. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49:3, 79-99.

Çakmaklı, D. (2015). “Active citizenship in Turkey: Learning citizenship in civil society organizations”, *Citizenship Studies*, 19/3-4, 421-435.

Çelik, F., ve Yücel Batmaz, N. (2023). Türkiye’de göç yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının rolü. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(29), 218-230.

Çiftçi, C. (2012). Sivil toplum: Kökenler, örgütlenme ve çalışma yaklaşımları. Kadın ve Kadın STK’larının Güçlendirilmesi Projesi. Avrupa Birliği. 2010-2012.

Çorabatır, M. ve Hassa, F. (2013). *Sivil toplum örgütlerinin Türkiye’deki Suriyeli mülteciler için yaptıkları çalışmalar ile ilgili rapor*, Ankara: İGAM.

Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck’in risk toplumu kuramı. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3(14), 129-157.

Danış, D., Biehl, K. & Kablan, E. (2023). Göç ve deprem III: İstanbul’a gelen depremzede mültecilere yönelik kabul ve dışlanma mekanizmaları, İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği (GAR).

- Danış, D., ve Dikmen, H. (2022). Türkiye’de göçmen ve mülteci entegrasyonu: Politikalar, uygulamalar ve zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 24-45.
- Danış, D. and Nazlı, D. (2019). A faithful alliance between the civil society and the state: Actors and mechanisms of accommodating syrian refugees in Istanbul. *International Migration*, 57(2), 143-157.
- Doyle, J. (2017). State control of civil society organizations: The case of Turkey. *Democratization*, 24, 244 - 264.
- Erdem, T. (2013). *Feodaliteden küreselleşmeye: Temel kavramlar ve süreçler* (3. bs). Lotus Yayınevi.
- Erder, S. (2017). Suriye göçü ve sonrası. (Editör: Neşe Şahin Taşgın; Uğur Tekin ve Yasemin Ahi). *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar*, Ankara: Nika Yayınları, 111-118.
- Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Yentürk, N. ve Yurttagüler, L. (2020). *Türkiye’de gönüllülük: deneyimler, sınırlılıklar ve yeni açılımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Türkiye’deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum*. 2. baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2021). *Suriyeliler barometresi-2020 Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Erözden, O. (1998). “STK’lar ve hukuki çerçevede yenilik talepleri üzerine notlar”, Taciser U. (Der.). *Merhaba Sivil Toplum*, Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayın Dizisi 10, 13-22.
- GAR, (2022). Araştırma Raporu 8 -Suriye’den göçün 10. yılında sivil toplum: Aktörler, süreçler ve öngörüler. <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/289/Suriye%E2%80%99den%20G%C3%B6ç%C3%A7%C3%BCn%2010.%20Y%C4%B1l%C4%B1nda%20Sivil%20Toplum.pdf>, (Erişim tarihi: 01.05. 2024)
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri* (K. Somer, Çev.; 1. bs). Onur Yayınları.
- Gramsci, A. (1971). *Selections From The Prison Notebooks of Antonio Gramsci*. London: Lawrence and Wishart.
- Gültekin, M. N., Yücebaş, M., Soyudoğan, M., Atasü Topçuoğlu, R., Doğanoglu, M., Leyla Kuzu, Ş., Gülhan, S. T., Aslan, A., İncetahtacı, N., Utanır, A., Aslan, Ç., Kaya, M., Karayakupoğlu, H. Ç., Açıkgöz, U., Özhazar, İ. (2020) *Gaziantep Monitörü 2020: Gaziantepliler (Gaziantep Monitor: Locals)*, Ankara, SABEV.
- Heper, M. (1992). “The ‘strong state’ and democracy: The Turkish case in comparative and historical perspective”, *Democracy and Modernity*, (Ed: S.N. Eisenstadt), E.J. Brill, Leiden, 142–63.
- İçduygu, A., & Demiryontar, B. (2022). Türkiye’de devlet ve suriyeli mülteciler: Çelişkili politikalar ve araşsal rasyonellik. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 316-334.
- Karaçay, A. B. (2024). Türkiye’deki Suriyeli mültecilere yönelik entegrasyon politikaları: Çekingen ve merkezietçi yaklaşımlar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(49). 1779-1800.
- Karataş, E. Ataman, H., Özçelebi, M.M. (2023). *Türkiye’de sivil toplum örgütleri: Örgütlenme özgürlüğü ve katılım hakkı, Bölüm I: Örgütlenme Özgürlüğü*, Sivil Toplum Geliştirme Derneği (STGM).

Kayali, N. (2022). Negotiating state-civil society relations in Turkey: The case of refugee-supporting organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 34(6), 1209-1220.

Kalaycıoğlu, E. (2002). “Civil society in Turkey: Continuity or change?”, *Turkish Transformation: New Century New Challenges*, (Ed.: B. W. Beeley), *The Eothen Press*, Huntingdon, 59-78.

Kaliber, A. (2016). “De-Europeanisation of civil society and public debates in Turkey: the Kurdish question revisited”, *South European Society ve Politics*, 21/1, 59-74.

Keane, J. (1994), *Demokrasi ve sivil toplum*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Keyman, F. (2004). “Türkiye’de ve Avrupa’da sivil toplum. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No:3”, https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf (Erişim Tarihi 02.05.2024).

Keyman, E. F., ve İçduygu, A. (2003). Globalization, civil society and citizenship in Turkey: Actors, boundaries and discourses. *Citizenship Studies*, 7(2), 219–234.

Kirişçi, K., & Yıldız, A. (2023). Turkey’s asylum policies over the last century: continuity, change and contradictions. *Turkish Studies*, 24(3–4), 522–549

Kızılelmas, F., (2020), Sivil toplum kuruluşlarının insani yardım ulaştırmada sığınmacılarla ve kurumlarla ilişki biçimi: Düzce örneği, *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 267-283.

Kurtuluş, H., Yüksek, D., ve Kaya Erdoğan, E. (2022). *Hak temelli yerel politika bağlamında Beyoğlu’ndaki göçmenler: Nitel bir araştırma*. Türkiye Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Araştırmalar Vakfı ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. https://tr.boell.org/sites/default/files/2022-06/Beyoglu%20Raporu_V03-final.pdf.

Mackreath, H. ve Sağmıç, Ş. (2017). *Türkiye’de sivil toplum ve mülteciler* (1. Basım). İstanbul: Zer Yayınevi.

Mardin, Ş. (1969). “Power, civil society and culture in the Ottoman Empire”, *Comparative Studies in Society and History*, 11/3, 258-281.

Mengü, E. (2022). Suriyelilere yönelik çalışan sivil toplum kuruluşları üzerine bir sosyal ağ analizi İstanbul örneği. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 7(2), 5-29.

Nimer, M. (2020). Transforming state–civil society relations: centralization and externalization in refugee education. *New Perspectives on Turkey*, 63, 32-54.

Özdemir Dal, B. (2022). Türkiye’de mültecilerle çalışan sivil toplum kuruluşlarının devlet ile ilişkisi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*(5), 83-110.

Pole, J. R. (1982). James T. Schleifer, The making of tocqueville’s democracy in America. *Journal of American Studies*, 16(1), 134–136.

Putnam, R. D., Leonardi, R. ve Nonetti R. (1994). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*, Princeton: Princeton University Press.

Putnam, R. D. (1995). Bowling alone: America’s declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78

Rumelili, B. ve Boşnak, B. (2015) “Taking stock of the europeanization of civil society in Turkey”, (Ed:A. Tekin ve A. Güney),*The Europeanization of Turkey: Polity and Politics*, Routledge, London, 127-144.

Sancar, S. (1997). *İdeolojinin serüveni: Yanlış bilinç ve hegemonyadan söyleme*. İmge Kitabevi.

Stepan, Alfred (1978), *The state and society: Peru in Comparative Perspective* (Princeton: Princeton University Press).

Sunata, U., ve Tosun, S. (2019). “Assessing the civil society’s role in refugee integration in Turkey: NGO-R as a new typology”,*Journal of Refugee Studies*, 32 /4, 683-703.

Şahin, O. ve Akboga, S. (2019). Türkiye’de devlet-sivil toplum kuruluşları ilişkisi ve sivil toplum kuruluşlarına katılım. *International Journal of Political Science and Urban Studies*, 7(2), 405-427.

Şenses, N. (2020). Göçmen odaklı sivil toplum oluşumları: değişen eylemler ve siyasetler. *Alternatif Politika*, 12(1), 50 - 78.

Şimşek, S. (2006). “the transformation of civil society in turkey: From quantity to quality”, *Turkish Studies*, 5/3, 46-74.

Tocqueville, A.de, (2016). *Amerika’da demokrasi*. İletişim Yayınları.

Topal, A. H. (2015). Geçici koruma yönetmeliği ve türkiye’deki suriyelilerin hukuki statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22.

Toprak, B. (1996). Civil society in Türkiye. In *Ed Augustus Richard Norton Civil Society in the Middle East*, Volume 2 (pp. 87-118). E. J. Brill, Leiden.

Wiktorowicz, Q. (2000), “Civil society as social control: state power in jordan”, *Comparative Politics*, 33 (1): 43-61.

Yabancı, B. (2019). Turkey’s tamed civil society: containment and appropriation under a competitive authoritarian regime. *Journal of Civil Society*, 15(4), 285-306.

Yükseker, D., Kurtuluş, H, Tekin, U. ve Kaya Erdoğan, E. (2023). *Göçmen mahallelerinde yaşam:Türkiye’de 2010 sonrası göçler ve göçmenlerin toplumsal katılımı*, Rapor, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul.

Zhuravleva I.V.(2015), Institutions of civil society in space of democratic politics, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 166 (2015) 546 – 551.

Zihnioğlu, O. (2018). “The prospects of civic alliance: new civic activists acting together with civil society organizations”, *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 30/2, 289-299.